

ANADOLU SELÇUKLULARINDA ÇİNİLİ LÂHİTLER

Saadet TAŞKIN

İslâmlıktan önce, daha Uygurlar zamanında mimari yapıtlarda çini kullanılan Türkler, Karahanlılar ve Gazneliler devrinde az da olsa bu süsleme sanatını sürdürmüşler, Büyük Selçuklular devrinde ise daha sonra Anadolu'da görülecek olan parlak gelişmenin adımını atmışlardır.

Ancak; Anadolu'ya gelinceye dek çoklukla kitabelerde ve cephe süslemelerinde yapı malzemesi ile birlikte kullanılan çiniyi, Büyük Selçuklular devrinde, lâhit kaplamalarında görmek mümkün olmamaktadır. Anadolu dışındaki Türk çevresinde çinili lâhitlere ilk kez İlhanlılar devrinde XIII. yüz yıl sonu ile XIV. yüz yıl başlarına ait türbelerde ve yalnız yıldız ve haç şekilli, perdah tekniğinde ve tek renk çinilerle kaplanmış olarak rastlanmaktadır. Timur devri ve daha sonraki Safeviler devrinde çini sanatı, mimaride zirveye ulaşmasına rağmen, lâhitlerde kullanılmamıştır. Ancak Semerkant'ta Şahzinde Türbeler mahallesinde Timur devrine ait 1335-1336 tarihli Kussam İbn Abbas Türbesi içindeki çini kaplamalı Lâhit bilinen tek örnektir.

Anadolu'da ise, Mengüçüklüler, Selçuklular, Ertenağulları, Karamanoğulları, Germiyanogulları, Ramazanoğulları ve ilk Osmanlı devirlerine ait türbelerde bulunan lâhitler kendi devirlerinde mimari süslemede kullanılan çinilerle teknik ve desen birliği göstermektedirler. Osmanlıların ilk devirlerine ait Bursa Yeşil Türbe'deki lâhitler dışında, Osmanlı devrinde çinili lâhit görülmemektedir.

Selçuklu çinilerinde kullanılan tekniklerin hemen hepsini lâhit çinilerinde tespit etmek mümkündür. 1 — Tek renk sırlı çiniler. a) Tek veya iki renkli sırlın kullanıldığı rölyef karakterli çiniler olup çoklukla kitabelerde kullanılmıştır. Bu teknik yalnızca kitabelere has olmayıp, çok büyük levhaların rozet çiçekleri ve zencirek motifi ile kabartma olarak dekorlandırıldıktan sonra, zemin koyu mavi, üzerindeki motifler ise şeffaf sırla sırlanarak

fırınlanan örneklerde vardır. b) Tek renk sırlı çini levha üzerine altın yaldızın kullanıldığı örnekler Selçuklu çinili lâhitlerinin kaplanmasında görülen diğer bir teknik özellik gösterir. Firuze veya yeşil sırlı çini levhalar üzerine dekor, şekillendirilmiş altın varakların yapıştırılmasıyla veya baskı ile yapılmaktadır. Altıgen veya kare şekilli çini levhalar, yazı veya bitkisel motiflerle süslenmektedir.

2 — Mozaik Çini Tekniği : Selçuklular, en yaygın çini tekniği olan mozaik çiniyi lâhit kaplamalarında da kullanmışlardır. Firuze, lâcivert veya patlıcanı mor renkle sırlanmış olan levhalar kaplanacak yüzey için hazırlanmış örneklere ve motif aralarındaki boşluklara göre kesildikten sonra, kaplanacak kısımlara yapıştırılmakta; böylece bu tekniğin verdiği olanaklarla çok çeşitli örnekler yapılarak zengin süsleme yüzeyleri elde edilmektedir. Genel olarak örnekler lâcivert veya mor çiniden, dolgular ise firuze renkli çiniden yapılmaktadır.

3 — Sıraltı tekniği : Lâhitlerin kaplanmasında kullanılan sıraltı tekniği ile dekorlanmış çiniler, kare, dikdörtgen, altıgen, veya üçgen şekilli levhalardır. Selçuklu devri çinilerinde, çini hamuru ile hazırlanmış levha üzerine geometrik veya bitkisel örnekler yeşilimsi siyah renkli ince konturlarla çizilip, içleri ve aralarındaki boşluklar firuze, lâcivert ve patlıcan moru ile boyandıktan sonra şeffaf sırla sırlanarak fırınlanmaktadır. Eriyen sır saydam bir satıh halinde levhayı kaplamaktadır.

Türk sanatı içinde Çinili lâhitlerin ilk örneklerini, Anadolu'da Selçuklular devrine ait bir yapı olan 1156-1192 tarihli Konya II. Kılıç Arslan Türbesinde bulmaktayız. Ancak devir olarak Mengüçüklüler, Selçuklulardan önce kabul edildiğinden, Divriği Ulu Camiine bitişik şifahanede, türbe içindeki lâhitleri incelemenin başına almak gerekti.

Mengüçüklüler Devri Çinili Lâhitleri :

Divriği, Ulu Camiine bitişik şifahanedeki türbe :

Anadolu Selçuklu tarihinde, Mengüçüklü sülâlesi hükümdarlarından Süleyman Şah oğlu Ahmet Şah tarafından 1228 m. yılında yaptırılan bu külliye içinde çeşitli boyda çini ile kaplı lâhitler vardır⁽¹⁾.

1) Ülgen, A.S. *Divriği Ulu Camii ve Dar'üşşifası* Vakıflar Dergisi, Ankara 1962 Sayı : 5, s. 93.

Lâhitlerden ikisi, herhangi bir süsleme göstermeyen düz firuze renkli çini levhalarla kaplı olup, dikdörtgen kaideleri üzerinde tabut şekillidirler. Diğerlerinden farklı olarak bir süsleme gösteren üçüncü çinili lâhit, şekil bakımından değişiklik göstermez. Bir kenarının uzunluğu 10 cm. olan altıgen şekilli firuze çini levhalarla kaplıdır. Lâhitin baş ucunda mor çinilerden çerçevenin içini kaplayan firuze renkli çini levhalar üzerinde altın yaldızla yapılmış yazı dekoru ve bitkisel süsleme görülmektedir. Mor çinilerden sonra ikinci çerçeveyi teşkil eden ve harap olduğu için deseni anlaşılmasını bitkisel frizin içinde altın yaldız ile «Ya Allah» yazılmıştır. (Resim 1, 2) Lâhitin üst kısmının yan yüzlerinin kaplayan beş kenarlı firuze renk çini levhalar üzerinde de altın yaldızla yapılmış süslemeyi ve «Ya Allah» yazısını görmekteyiz.

Selçuklu Devri Çinili Lâhitleri :

Konya II. Kılıç Arslan Türbesi :

1156-1192 M. yılları arasında II. Kılıç Arslan'ca yaptırılan türbe, Alâeddin tepesinde, Alâeddin Camisine kuzey doğudan bitişik olarak yer almaktadır.

Türbenin içinde birinci sırada altı, ikinci sırada iki adet olmak üzere sekiz lâhit bulunmaktadır. Birinci sırada sol baştaki lâhit ile ikinci sırayı teşkil eden iki lâhitin üzeri bugün tamamen sıvalıdır. Diğer lâhitlerin üzerleri çini ile kaplıdır.

Bu türbeye gömülen hükümdarların adlarını ve ölüm yıllarını gösteren bir vesika ele geçmemiştir. Ancak, türbe II. Kılıç Arslanca yaptırıldığına göre bu tarihten sonraki padişahların gömüldükleri anlaşılmaktadır⁽²⁾.

Lâhitlerin üzeri lâcivert zemin üzerine beyaz kabartma harflerle, nesih bir yazı ile âyetler yazılmış çini levhalarla kaplıdır. Fakat onarımlar sırasında levhalar karışık yerleştirildiği için bugün yazılar okunamamaktadır. Sağ baştan iki lâhitin kaide ve üst kısımları kabartma harfli düz nesih yazılı çini karolarla kaplıdır. (Resim 3). Üçüncü lâhitte ise harflerin aralarına kabartma olarak yapılmış beyaz renkli kıvrık dallarla bitkisel motifler de girmiştir. (Resim 4). Bazı levhaların alt ve üst kenarları rölyef şekilli olup, beyaz renklidir. Dördüncü lâhitte de yazılar arasında uçları palmetlerle veya küçük çiçeklerle sonuçlanan kıvrık dalları görmekteyiz. (Resim 5).

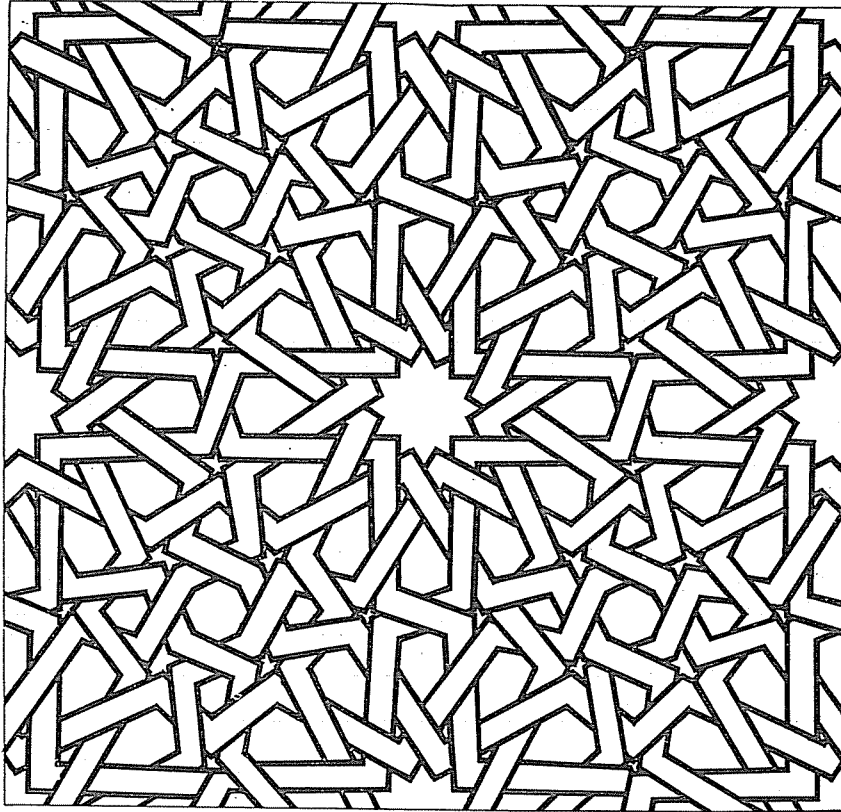
2) Konyalı, İ.H. *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Konya, 1964 s. 584.

Farklı özellik gösteren çini levhalar, beşinci lâhitin kaidesinin ön yüzünde derleme olarak yer almaktadır. Bunlar, altın yıldızın da kullanıldığı bitkisel dekorlu renkli sır tekniği ile yapılmış çini parçaları, şeffaf sır altına geometrik desenli çini parçalarıdır. (Resim 5).

Sivas, I. İzzeddin Keykâvus Türbesi :

Türbe İzzeddin Keykâvus İ'ce (H. 614) 1217 M. senesinde yaptırılan şifahanenin sağdaki eyvanı içinde yer almaktadır.

Türbe içinde çeşitli boyda onbeş lâhit bulunmakta olup, bazılarının üzeri çini kaplamalı, bazılarının ise çinileri döküldüğünden sıvalıdır. Mihrabın önündeki en büyük lâhit Keykâvus'a ait olmalıdır. Keykâvus hasta

Şekil 1. Sivas, I. İzzeddin Keykâvus Lahitinin geometrik deseni.

olunca burada yaptırdığı türbesine gömülmesini ve hastalığı sırasında söylediği şu kıt'ayı da sandukasına yazmalarını vasiyet etmiştir. (tercümesi) :

Bu cihan ki terk edip gittik
Rencini dilde berk edip gittik
Şimdiden sonra nevbet erdi size
Nitekim evvel ermiş idi bize⁽³⁾.

Ancak, bugün lâhitinin üzerinde herhangi bir kitabe yoktur.

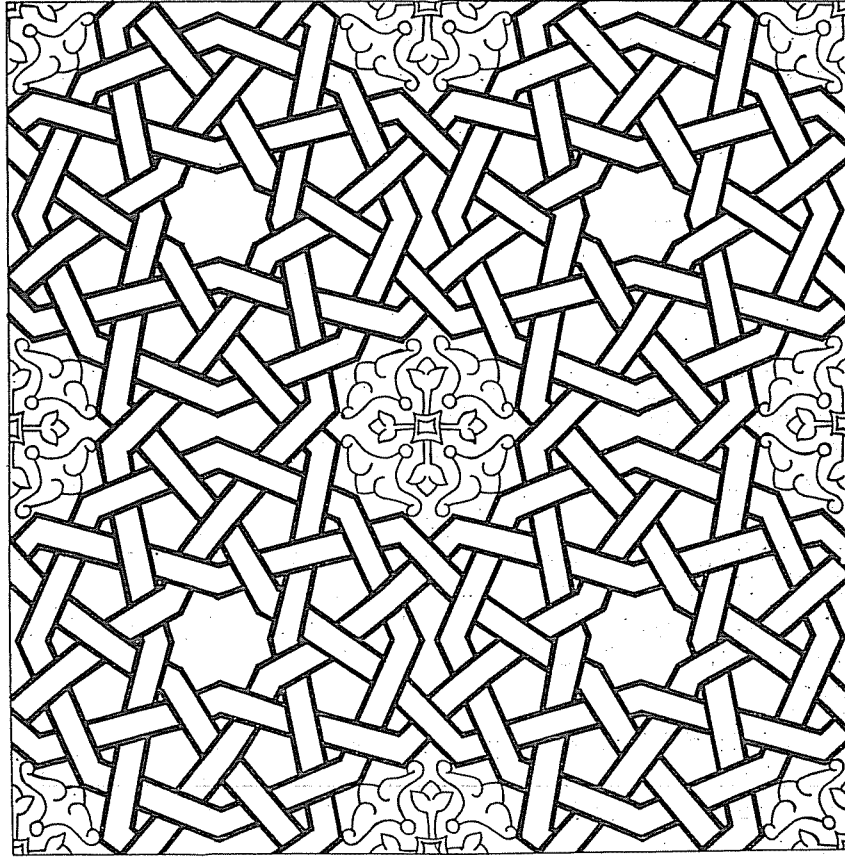
2.35 metre boy ve 0.95 m. enindeki bu lâhitin kaide kısmı tamamen sıvalı olup, çini kaplamalar iki kademe gösteren üst kısımda bulunmaktadır. (Resim 6). 44x44 cm. ebadında oldukça büyük çini levhalar, sıraltı tekniği ile dekorlanmıştır. (Resim 7). Oniki köşeli ve firuze renkli bir yıldızdan gelişen beyaz renkli geometrik geçmelerin konturları yeşilimsi siyah bir renkle çizilmiş, geçmelerin aralarında koyu mavi ve patlıcanı mor renkli dolgulardan bir örnek sonsuza doğru geliştirilmiştir. (Şekil 1). Bu geometrik geçmeli kompozisyon, lâhitin kademeli kısımlarında da hiçbir şekilde kesilmeden devam ettirilmiş, lâhitin strüktürüne göre levhalar desenlenip kaplanmıştır.

Türbede çini kaplamaları yönünden önemli ikinci lâhitin kime ait olduğu bilinmemektedir. Bu lâhit de şeffaf sıraltına dekor gösteren çini levhalarla kaplıdır. Ancak bu levhaların çoğu dökülmüş olup, yalnız bir yan yüzde kalan kaplamalardan teknik ve dekoru tespit edilebilmektedir.

Burada 38 X 42 Cm. ölçüleri ile yine oldukça büyük levhaların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin ana şeması, oniki köşeli yıldızın etrafında gelişen sekizgenlerin dört köşede halkalanmasıdır. (Şekil 2) (Resim 8). Ana motif olan oniki köşeli yıldız lâcivert renkte olup, içersinde içiçe iki dikdörtgenin köşelerden çıkan volutlu palmetler ve dikdörtgenin kenarlarından çıkan üç dilimli palmetlerle bitkisel bir dolgu görülmektedir.

Türbe içinde çini kaplamalı üç lâhit daha varsa da bunlar düz firuze renkli levhalardır.

3) Turan, O. *Selçuklular Zamanında Sivas Şehri*. Ankara Üni. Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi. 1951 C. IX, Sayı : 4, s. 452.

Şekil 2. Sivas, I. İzzeddin Keykâvus türbesindeki anonim çinili lâhtin geometrik deseni.

Konya, Kara Arslan Türbesi :

Türbenin giriş kapısı üzerindeki kitabeden, yapının ve içindeki çini ile kaplı lâhtin, Necmeddin Kara Arslan'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

Türbenin ortasında alçak bir seki üzerinde, Kara Arslan'ın uzun dikdörtgen kaidesi ve üçgen prizma şekilli üst kısmı ile lâhti bulunmaktadır. (Resim 9). Lâhtin, bugün yalnız kaidesinin bir dar ve bir uzun yüzünde çini kaplama kalmıştır.

Kaidenin üst kenarında, koyu mavi zemin üzerine beyaz kabartma harflerle Ayet-el-kürsi yazılı bir kitabe kuşağı dolanmaktadır.

Kitabeyi teşkil eden dikdörtgen çini levhalar 15 X 32 Cm. boyutları ile oldukça büyüktürler. Levhaların alt ve üst kenarları beyaz renkte ve kabarıktır. Yazı Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe kuşağının altında 30 X 42 Cm. boyutlu çini levhalarla bir kaplama bulunmaktadır. (Resim 9). Bu levhaların üst kenarı beyaz renkte sırlı ve kabarık olup bunun altında görülen zencirek motifi de kabartma olarak yapılmış ve yine beyaz renklidir. Aynı çini levha üzerinde zencirekli bordürün altında koyu mavi zemin üzerine yüksek kabartma olarak yapılmış rozet çiçekleri görülür ki beyaz renkli olup ortaları koyu mavidir. Kaidenin uzun yüzünde aynı süsleme daha harap bir şekildedir.

Isparta, Atabey'de Ertokuş Kümbeti :

Selçuklu Atabeyi Ertokuş'ca 1224 M. yılında yaptırılan medresenin eyvanının arka tarafında türbe yer almaktadır. Türbe içindeki çini şebekeli lâhit, aşağıdan yukarı doğru hafifçe genişleyip yükselerek değişik bir form göstermektedir. (Resim 10).

Zeminden lâhtin 43 Cm. yüksekliğine dek çini şebekelerle geometrik bir süsleme görülmektedir. 6,5 Cm. enindeki çini bordürler arasında kalan saha, bir kenarı kırık sekizgenlerin atlamalı olarak birbirini kesmesinden oluşan dörtlü düğüm motifleri ile bir örnek göstermektedir. Bu dörtlü düğümler 4 Cm. kalınlığındaki firuze renkli çinilerle teşkil edilmiştir. Fakat bugün çinilerin üzerine badana yapılmıştır.

Konya, Sırçalı Medrese, Bedreddin Muslih Türbesi :

Birkaç basamakla çıkılan türbe, medrese giriş eyvanının sağında yer almakta olup, medrese portalı üzerindeki kitabeden, yapının Gıyaseddin Keyhüsrev II zamanında (640 H.) 1243-3 M. yılında Atabey Bedreddin Muslih'ce yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Türbenin içinde, bugün üzerlerinde pek az bir çini kaplama kalmış olan yan yana üç lâhit bulunmaktadır. Kitabeleri olmadığı için kimlere ait oldukları bilinmemektedir.

Lâhitlerin üzeri basit geometrik düzende yerleştirilmiş firuze ve patlıcani mor renkli, kare dikdörtgen, altıgen ve üçgen şekilli çinilerle kaplıdır.

Amasya, Gök Medrese Camii Türbesi :

XIII yüzyılın ikinci yarısına ait olarak tarihlendirilen türbe, Gökmed-

rese Camiine bitişik olarak yapılmıştır. İçindeki lâhitlerin firuze renkli altıgen ve üçgen çini levhalarla kaplandığı görülmektedir.

Tokat, Gök Medrese Türbesi :

Yazılı kaynaklara göre, Selçuklu veziri Muiniddin Pervane tarafından yaptırılan türbede evvelce, üzerlerinin düz firuze renkli çini levhalarla kaplı olduğu anlaşılan lâhitler bulunmaktadır.

Konya, Mevlâna Kümbeti :

Mevlâna Celâleddin Rumî 1273 M. yılında ölünce, 1230 M. yılında ölen babasının, sağlığında yaptığı bir gezinti sırasında beğendiği ve vasiyeti üzerine kendisinin gömüldüğü yere -babasının yanına- gömülmüştür. III Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, Selçuklu veziri Muiniddin Pervane, Karısı Gürcü Hatun ve Alemüddin Kayser, Mevlâna ile babası için 1274 M. yılında burada bir türbe yaptırmışlardır⁽⁴⁾. Fakat türbe, bu tarihten sonra 1916 yılında müze oluncaya dek pek çok onarım geçirmiş ve çeşitli ilâveler olmuştur.

Dergâh içinde girişin sağındaki ve karşısındaki set üzerinde, Mevlâna'nın babası Sultan-ül-ulema hanedanından altmışbeş kişinin lâhitleri vardır. Ancak bunlardan yalnız dördünün üzeri çini kaplamalıdır :

- 1) Mevlâna'nın oğlu Emir Âlim Çelebi'nin lâhti,
- 2) Mevlâna'nın torunu Celâle Hatun'un lâhti,
- 3) Kadı Tac-ed-din'in kızı Melike Hatun'un lâhti,
- 4) Üzerinde kitabesi olmadığından kime ait olduğu tespit edilemeyen bir lâhit.

Kimlikleri bilinen bu üç lâhit yanyana sıralanmakta olup, (Resim 12). dördüncü lâhit Mevlâna ile babasının sandukalarının bulunduğu arkadaki plâtfom üzerinde yer almaktadır.

1) Emir Âlim Çelebi Lâhti :

Uzun dörtgen ve üst kısmı yarım silindirik şekilli olan lâhtin, baş ve ayak ucundaki çini kitabelerden kimse ait olduğu anlaşılmaktadır. Baş ucundaki kitabe de : (Resim 11).

4) Konyalı, İ.H. Aynı eser. s. 630-31.

«Hâza türbe-i şems meşarikul meâli tâc-i mefanikül âli muzafferüddin emir-i âlim bin mevlâna Sultan'ülmaḥbubiyn. Celâl'ül hak ve'd-din Mehmet bin'ül Hüseyin» yazılı olup türkçesi :

«Bu türbe, yücelikler, doğularının güneşi, yüce erlerin baş tâcı, mahublar padişâhı, hak ve dinin celâli, Hüseyin oğlu Mehmedin oğlu...»

Ayak ucunda ise;

«El belehi kaddesallâhü sirrehüm naklehu min dâr'ül gurur illâ dar'üs-sürur fi sâdis cemaziyül evvel sene sitte ve seba'in ve sitte ma'e gaferallâhu li müşhibehüm.» yazılı olup Türkçesi :

«... Mevlâna Mehmet'in oğlu Muzaffirüddin emir-i âlim'in kabridir. Tanrı yerlerini kutlasın. Aldanış yurdundan sevinç yurduna 676 yılı cemaziyülevvelin altıncı günü göçtü. Tanrı onu sevenleri yargılasın»⁽⁵⁾.

Baş ve ayak ucunda birbirini tamamlayan kitabelerin tercümesinden anlaşıldığına göre; Mevlâna'nın oğlu Emir Âlim Çelebi, (76 H.) 1277 M. yılında ölmüştür. Buna göre lâhit Selçuklu Sultanı III Gıyaseddin Keyhüsrev (1264-1283) zamanında yapılmış olmalıdır.

Lâhtin üzerinde firuze ve lâcivert çinilerle mozayik tekniğinde süslemeler görülmektedir. Ayrıca kitabelerin yazıldığı çini levhalar, koyu mavi zemin üzerine aynı renkle kabartma olarak yapılmıştır.

Kaideyi teşkil eden kısımda, üç ayrı frizin lâhti çevrelediği görülmüyor. (Resim 13). Bu frizleri birbirinden, firuze ve lâcivert renkli çinilerden kesilmiş ince bantların meydana getirdiği şeritler ayırmaktadır. En alttaki birinci friz; şekli kesinlikle anlaşılamayan lâcivert renkli geometrik bir örnek gösterir. Aralardaki boşluklar firuze renkli çinilerle dolgulanmıştır.

İkinci friz; Kabartma harflerle yazılmış ve koyu mavi renk sirla sirlanmış dikdörtgen çini levhalarının yanyana dizilmesi ile meydana gelen kitabe frizinde besmele ile Ayet-el Kürsi yazılıdır.

Üçüncü friz; dalgalı bir hat üzerinde yer alan lâcivert renkli rumilerle bitkisel bir süsleme gösterir. Zemin ise aradaki boşluklara göre kesilmiş firuze renkli çinilerle teşkil edilmiştir.

Geometrik, epigrafik ve bitkisel dekor gösteren bu üç frizli kaide kısımdan sonra, lâhtin iki uzun yüzünde, yine aynı teknik özelliği gösteren koyu mavi renkli âyet kitabesi lâhtin boyunca yer alır. (Resim 13).

5) Gölpınarlı, A. Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik. İstanbul, 1953, s. 356.

Bu ikinci kitabe frizinden sonra yer alan kûfi yazıya benzer dekoratif bir şerit, lâhtin meyilli kısımlarını da dolanarak bir çerçeve oluşturmaktadır. (Resim 13). Kûfi yazıyı andıran lâcivert renkli çiniden kesilmiş motiflerin arasında yine lâcivert renkli çiniden kesilmiş üç dilimli palmetler alternatif olarak sıralanmaktadır. Zemini teşkil eden firuze renkli çiniler, yine örneğin gerektirdiği boşluklara göre kesilip yapıştırılmıştır.

Bu dekoratif çerçevenin kapsadığı yüzey içinde lâcivert renkli çinilerden kesilmiş bantların teşkil ettiği altıgenler, altışarlık gruplar halinde halkalanmakta ve her grubun ortasında bir yıldız meydana gelmektedir. Yıldız şekilli dolgular firuze çinilerden kesilerek lâhit üzerine tespit edilmiştir. Ayrıca her altıgenin göbeğinde lâcivert renkli ve altıgen şekilli küçük birer dolgu bulunmaktadır. Altıgen geçmelerin aralarındaki boşluklarda firuze çinilerle doldurulmuştur. (Resim 13, 14).

Lâhtin baş tarafının bulunduğu yüzeyin süslemesine gelince; burada dıştan içe doğru şöyle bir süsleme düzeni görülür. (Resim 13). En dışta, firuze çinilerden kesilmiş küçük dikdörtgenlerin yanyana yapıştırılmasıyla yarım daire şekilli bir çerçeve teşkil edilmiş olup bundan sonra daha ince ve uzun kesilmiş lâcivert çinilerden ikinci bir şerit bulunmaktadır. Birbirlerine saplarından bağlanmış Lotus-palmet dizisinin yer aldığı frizin iç çerçevesini yine küçük firuze renkli dikdörtgen çiniler oluşturmaktadır. Alternatif olarak dizilen lotus ve palmetler, lâcivert renkli çinilerden kesilmiş olup, araları firuze çinilerle dolgulanmıştır. Yarım daire şekilli olan ve bitkisel bir süsleme gösteren bu friz ile ortadaki altı kenarlı kitabe levhasının iki yanında kalan boşluklar altı köşeli küçük yıldızlar ve altıgenlerden bir dolgu göstermektedir. Ortadaki altı kenarlı kitabe levhası yekpare olup, koyu mavi renk sırlı olan bu levhanın yazıları kabartma harflı olduğu gibi, kenarları da dışa doğru rölyef şekillidir.

Lâhtin baş ucundaki süsleme ayak ucundaki yüzeyde de tekrarlanmaktadır.

2) Celâle Hatun Lâhti :

Bu lâhtin de baş ve ayak ucundaki kitabelerin tercümesinden kime ait olduğu tesbit edilebilmektedir. Baş ucunda; (Resim 15).

«Hâza kabr'ül set el zahiretü Celâle Hatun Hafide Sultan» yazılı olup, ayak ucunda ise,

«El ulema ve'l muhakki kiyn celâlüllâhu ve'd-din kaddes'allâhu ru'hüm-ma fi gurra ti muharrem senetü isni ve semaniye ve sitte ma'e» yazılıdır.

Her iki kitabenin türkçeleri :

«Bu kabir; nurlu bir hatun, tertemiz bir inci (veya tertemiz bir yurt) olan ve âlemlerle muhakkikler padişahının şeriat ve din celâlinin torunu bulunan Celâle Hatun'undur. Tanrı ikisinin de ruhlarını kutlu etsin, 682 yılı muharreminin ilk günü göçtü»⁽⁶⁾.

Kitabelerin tercümesinden de anlaşıldığı gibi tamamen çini ile kaplı bulunan bu lâhit (H. 682) 1283 M. yılında ölen Mevlâna'nın torunu Celâle Hatuna aittir.

Bu lâhitte de, Emir Âlim Çelebi lâhtinde olduğu gibi ayrıca bir kaide kısmı belirtilmemekle birlikte, dekoratif etki ile kaide görünümü verilmiştir. Burada da aynı şekilde kaideyi çevreleyen üç bordür bulunmaktadır. Birinci bordür, zemine gömülü olmakla birlikte, görülebilen kısımlarından, yanındaki lâhtin birinci bordürü ile aynı süsleme ve teknik özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Lâcivert çiniden kesilmiş bantlardan oluşturulan ince şeritten sonra, 18 Cm. genişliğindeki zemini ve kabartma harfleri koyu mavi sırlı çini levhalardan kitabe kuşağında Ayet-el-kürsi yazılı olup, lâhtin çevresini dolanmaktadır. Üçüncü bordürde; lâcivert renkli iki şerit arasında yine lâcivert renkli çinilerden kesilmiş kıvrık dallı rumîler, firuze renkli çini zemin dolgusu arasında mozaik çini tekniğinde yer almaktadır. (Resim 15, 16).

Lâhtin baş tarafında, koyu mavi renk sırlı yekpare bir çini üzerinde, bu kez üç bölüme ayrılmış olarak üç satırlık kabartma kitabe görülmektedir. (Resim 15). Bu kitabe levhasının sağında lâcivert renkli altı köşeli yıldızlarla, aralarındaki firuze renkli küçük baklavalardan bir dolgu bulunmaktadır.

Celâle Hatun lâhtinin ayak ucundaki yüzeyde de aynı şekilde düzenlenmiş bir çini kitabe levhası ile aynı dolgu sistemini görmekteyiz.

İki yan yüzünde ise; kaideyi teşkil eden kısımdaki üçüncü bordürden sonra, içiçe geçmiş dik sivri kemerleri andıran lâcivert çiniden kesilmiş, dekoratif bir bordür yer almaktadır. (Resim 16). İki yan yüzdeki bu bordürler arasında kalan ve lâhtin üzerini örten yüzey lâcivert renkli çinilerden kesilmiş bantlarla teşkil edilen geometrik bir ağ örgüsü göstermektedir. (Resim 16). Sonsuza doğru bir gelişme gösteren kompozisyonun ana motifi; ortada haçvari bir forma sahip olan kapalı iki şekil ve bunların içinden geçen ve köşeleme olarak yerleştirilmiş bir karedir.

Dört haçvari formun dört köşesinde halkalanan sekiz deltoit şekli, ortalarında yıldız meydana getirmektedirler. Bu deltoitlerin oluşturduğu sekiz

6) Gölpınarlı, A. Aynı eser, s. 357.

köşeli yıldızlar ana motif olan haçvari formun dört köşesinde de görülmektedir. Deltoit grupları arasında kalan altıgen sahalar firuze renkli çinilerle dolgulanmış olup üzerlerine altın yıldızla bitkisel kıvrımlı süslemeler yapılmıştır.

3) Kadı Tac-ed-din kızı Melike Hatun Lâhti :

Mevlâna dergâhı içinde, Emir Âlim Çelebi lâhtinin sağında yer almaktadır. Baş ucunda, taşa yazılmış olan kitabesinin tercümesine göre; Melike Hatun 731 H. yılın cümadel ahiresinin onaltıncı çarşamba günü ölmüştür. (1330 M.) (7).

Lâhtinin üzeri hiçbir süslemeye sahip olmayan düz firuze renkli çini levhalarla kaplıdır.

4) Anonim Lâhit :

Kapıdan girince, karşıda set üzerindeki lâhitler arasında yer almaktadır. Üzerinde kitabesi olmadığından kime ve hangi tarihe ait olduğu bilinmemektedir.

Lâhtin üst kısmını kaplayan çiniler dökülmüş olup, üzeri sıvalıdır. Alt kısmını kaplayan çiniler ise düzenli bir form göstermezler. Burada iki çeşit çini görülmektedir: Düz firuze renkli yarım altıgen şekilli çiniler ve mozaik tekniği ile yerleştirilmiş firuze ve lâcivert renkli çiniler. (Resm 17).

Baş tarafındaki yüzde; iki yanda iki dar bordür bulunmaktadır. Birinde ileri bir üslûp gösteren düğmeli rumîler kıvrık dallarla bir geçme oluşturmaktadırlar. Diğer bordürde ise palmet ve rumîlerle kurulmuş bir kompozisyonun yarısını görmekteyiz. Aynı kompozisyonun tamamı yatay olarak karşı yüzde tekrarlanmıştır. (Resim 17). Lâhtin bu yüzünde, solda ve üstte dökülmüş olarak ayrı bir örnek gösteren bordür parçaları yine lâcivert ve firuze renkli çinilerden kesilerek mozaik tekniğinde tespit edilmiştir. Burada düğmeli palmetler bir düz bir ters olmak üzere alternatif olarak sıralanmış ve saplarından birbirlerine bağlanmışlardır. (Resim 17).

Kimliği tespit edilemeyen bu lâhtin bir yan yüzünde kalan çini kaplamalarda; en alttaki düz renkli çini levhalardan sonra, iki bordür süslemesinde firuze ve lâcivert renkli düğmeli rumîlerin üzerinde yer aldığı dalgalı hatların atlamalı olarak birbirinden geçtiği görülmektedir.

7) Gölpinarlı, A. Aynı eser, s. 357.

Konya, Sahip Ata Türbesi :

1283 tarihli muhteşem aile türbesi içinde, altısı da çini ile kaplı üçerden iki sıra lâhit vardır. Hepsinden yüksek olan birinci lâhit Selçuklu veziri Sahip Ata'ya aittir. (Resim 18). Tamamen çini kaplı olup, çiniler tek renk sırlı düz levha çiniler ve kabartma yazılı çini levhalar olarak iki tiptir.

Lâhitin başucundaki 30 x 35 Cm. ebadındaki rölyef levhada dört satır olarak bir hâdis yazılıdır. Ayak ucunun kabartma harfli çini kitabesi bugün kısmen kırıldığı için birinci satırı yok olmuştur. Birinci satır tahmin edilerek kitabesinin tercümesi :

«Merhum ve mağfur Hüseyin'in oğlu Sahip-i muvazzam Fahr-ed din Ali 684 yılı şevvalinin sonlarında fena darından baka mülküne göçtü. Allah kabrini nurla doldursun.»

Fakat burada bir tarih hatası olmalıdır. Çünkü devrin tarihçisi Kerim-üd-din Mahmud Aksarayî'ye göre Sahip Ata, hicretin 687. yılı şevval ayının 25 inci pazartesi günü Akşehir'in Nadir köyünde ölmüştür⁽⁸⁾.

Lâhtin kaidesi, yüksekliğinin üçte ikisine dek düz yeşil renkli levha çinilerle kaplıdır. Bunun üzerinde lâcivert renkli ve kabartma harfli levhaların teşkil ettiği kitabe kuşağı dolanmaktadır. Sahip Ata lâhtinin üst kısmında da kaidedeki yerleştirme düzenini görmek mümkündür.

Sahip Ata'nın yanındaki lâhit, çinilerinin renk ve lâhit üzerindeki yerleştirme düzeni bakımından birinci lâhit ile aynıdır. Bu lâhit, Karamanoğlu Mehmet Bey'le savaşırken başı koparılmak suretiyle öldürülen Sahip Ata'nın büyük oğlu Tac-ed-din Hüseyin Bey'e ait olmalıdır⁽⁹⁾.

Türbe içindeki üçüncü lâhit de ilk ikisi ile aynı tiptedir. Baş ucundaki kitabe kırılmış, ancak iki satır kalmıştır. Ayak ucundaki kitabesi ise sağlamdır. Baş ve ayak ucundaki müzekker zamirlerden, bunun bir erkek ve baş kitabesinin üçüncü satırından da Sahip Ata'nın oğlu olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır⁽¹⁰⁾. «675 senesi Zilhicce ayının ikinci günü civarı haka intikal eylediği belirtilen zat tarihçilerin aynı tarihte vukuunu yazdıkları Cimri isyanında, Akşehir'in Kozağaç mevkiinde şehit düşen Sahip Ata'nın küçük oğlu Nasr-ed-din Hasan'a aitliğini kabulleniyoruz⁽¹¹⁾».

8) Konyalı, İ.H. Aynı eser, s. 719.

9) Ferit, M. — Koman M.M. Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri. İstanbul, 1934, s. 57.

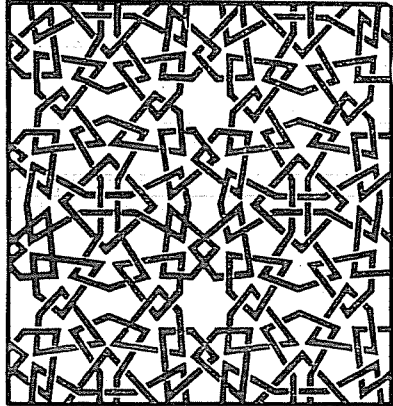
10) Konyalı, İ.H. Aynı eser, s. 725.

11) Ferit, M. — Koman, M.M. Aynı eser, s. 59.

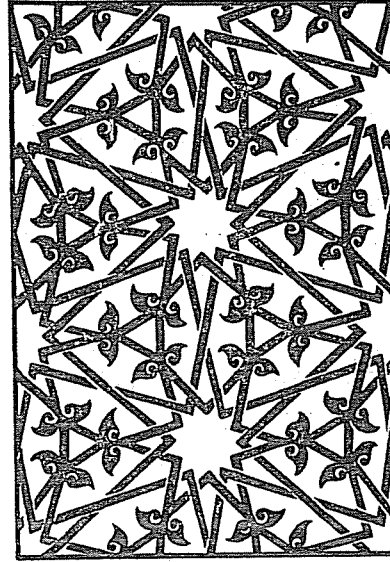
İkinci Sıradaki Lâhitlere Gelince :

Sahip Ata'nın ayak ucundaki lâhtin, başucunda kitabesi yoktur. Ayak ucundaki kitabeden bu lâhtin, 691 yılı başının ortasında (1292 M.) ölen Sahip Ata'nın kızı Melike Hatun'a ait olduğu anlaşılmaktadır⁽¹²⁾. Lâhtin kaide kısmında kalan çini parçalarından, örgülü kûfi ile Ayet-ül-kürsi yazılı bir kitabe bordürünün lâhti çevrelediği tespit edilmektedir. (Resim 19).

Lâhtin üst kısmının üzeri firuze ve mor çinilerden kesilmiş grift bir geometrik geçme ile kaplıdır. (Şekil 3). Bu geometrik örnek gösteren yüzey, kıvrık dallarla birbirine bağlanmış rumîlerden oluşan bir çerçeve içine alınmıştır. (Resim 19).

Şekil 3. Konya Sahip Ata Türbesi. Melike Hatun lâhtinin üst kısmından desen.

Şekil 4. Konya, Sahip Ata Türbesi. Melike Hatun Lâhti kaidesinden desen.

Melike Hatun lâhtinin kaide kısmında, örgülü kûfi yazılı kabartma bordürün altında evvelce lotus-palmet firizi dolandığı kalan kaplamalardan anlaşılmaktadır. (Resim 19). Mozaik tekniğinde birleştirilen bu frizin altın-

da, yine mozaik tekniği gösteren ve geometrik geçmelerin arasında, bitkisel motiflerin de yer aldığı daha geniş bir bordür vardır. (Resim 20). Burada da yıldızlardan sonsuza doğru gelişen bir kompozisyon görülmektedir. Oniki köşeli yıldızların köşeleri bir uzun bir kısa olarak uzatılmış, kısa kenarların uçları iki dilimli birer palmetle birleştirilmiştir. Bu palmetler üçlü gruplar kurmakta ve lâcivert bantlardan üçgenlerle birleştirilmektedir. (Şekil 4).

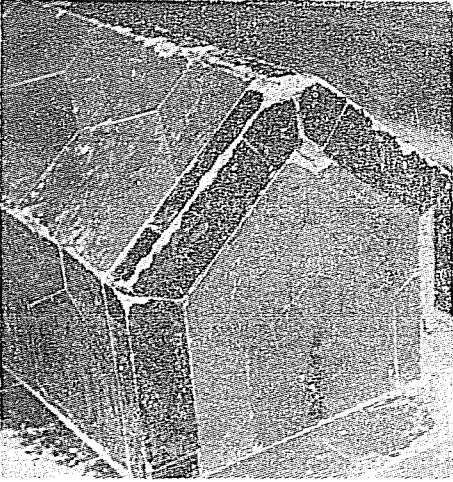
İkinci sırada yer alan 5 ve 6 ncı lâhitlerde hiçbir kitabe yoktur. Bu lâhitlerin çinileri çalınmış ve yerlerine sonradan başka çiniler konmuştur.

Anadolu'da mimari süslemeye paralel olarak lâhitlerin de çini ile kaplanmasına Selçuklular devrinde başlandığı görülmektedir. Bu devirde kabartma tekniği ile yapılmış tek veya iki renk surlu çiniler, tek renk surlu düz çini levhalar ve mozaik çini tekniği lâhit kaplamalarında kullanılmıştır. Ancak, Konya Kılıç Arslan Türbesindeki lâhitlerden biri üzerinde görülen bazı çini parçaları renkli sır tekniğinde olup devrinin çini teknikleri ile hiç bağdaşmamakta ve devri içinde tek örnek olarak bulunmaktadır.

Selçuklu devri çinili lâhitleri içinde, teknik ve dekor yönünden tek kalan çini levhalarla kaplı olan iki lâhit, Sivas'ta I. İzzeddin Keykâvus Türbesindedir. Bunlar Keykubadiye Sarayı çinilerinin teknik, desen ve renk bakımından erken örnekleridir.

Selçuklu devrinde, tek örnek gösteren diğer bir lâhit Ertokuş Lâhti olup, dörtlü düğüm motifli süslemesi ile Gaznelilerden beri gelen eski bir geleneği sürdürmektedir.

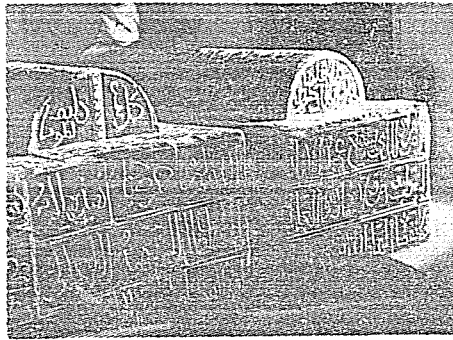
12) Konyalı İ.H. Aynı eser, s. 725.

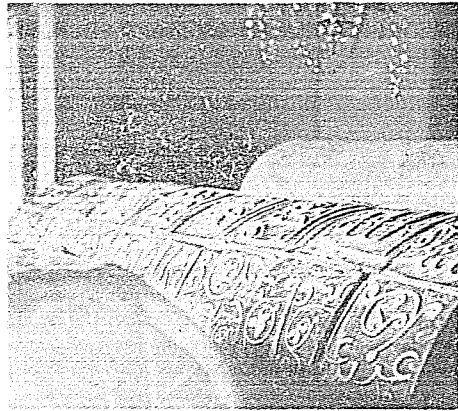
Resim 1. Divriği Ulu-Camii türbesi. Üçüncü lâhit.

Resim 2. Aynı lâhitte altın yıldızla dekorlu yan yüzey.

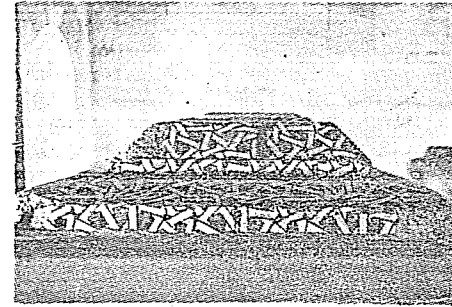
Resim 3. Konya, II. Kılıç Arslan türbesinde sağ baştan iki lâhit.

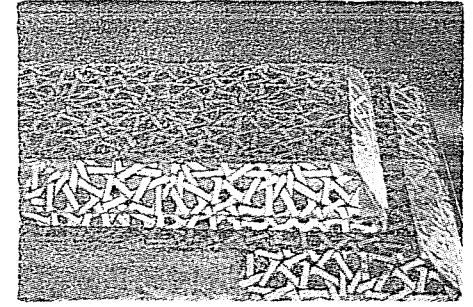
Resim 4. Konya, II. Kılıç Arslan türbesi. Üçüncü lâhitin üst kısmı.

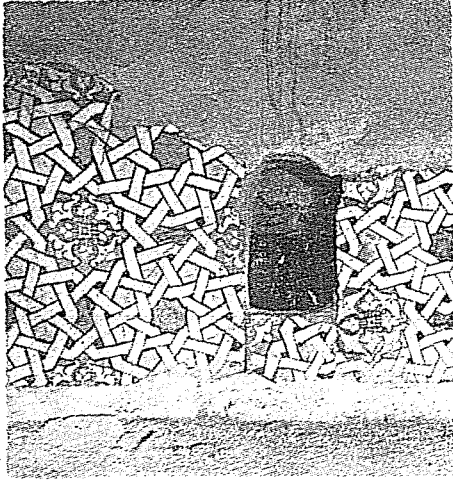
Resim 5. Konya, II. Kılıç Arslan türbesindeki lâhitler.

Resim 6. Sivas, I. İzzettin Keykâvus türbesi. İzzettin Keykâvus lâhti.

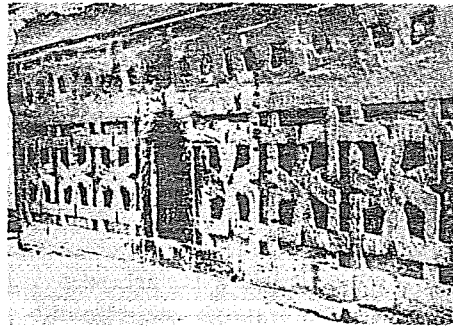
Resim 7. Sivas, I. İzzettin Keykâvus türbesi. İzzettin Keykâvus lâhti.

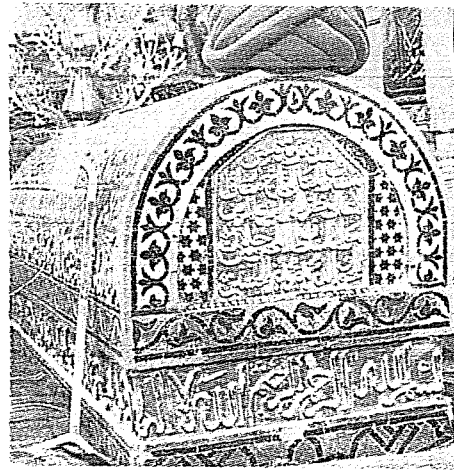
Resim 8. Sivas, I. İzzettin Keykâvus türbesi. Anonim lâhit.

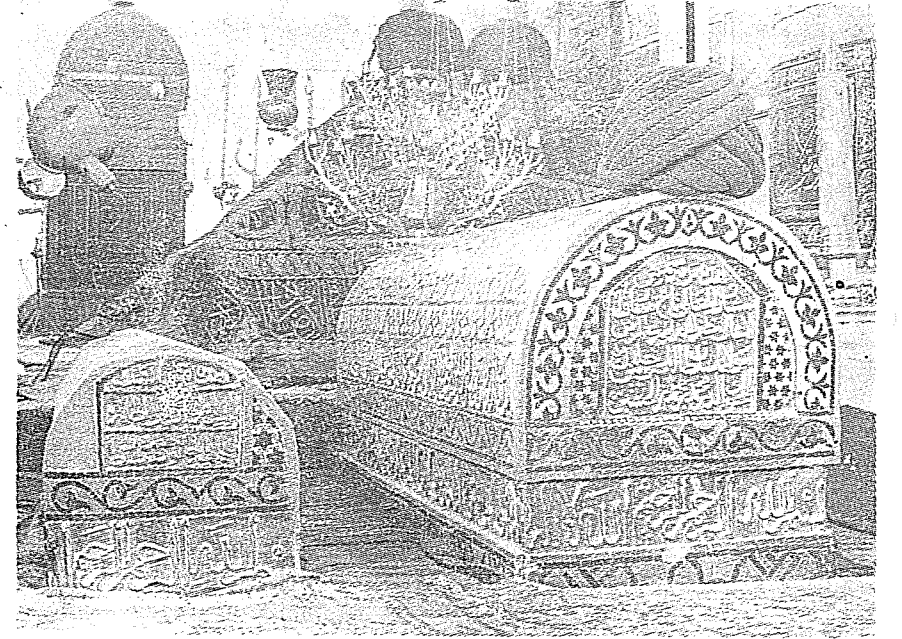
Resim 9. Konya, Kara Arslan türbesi. Kara Arslan lâhti.

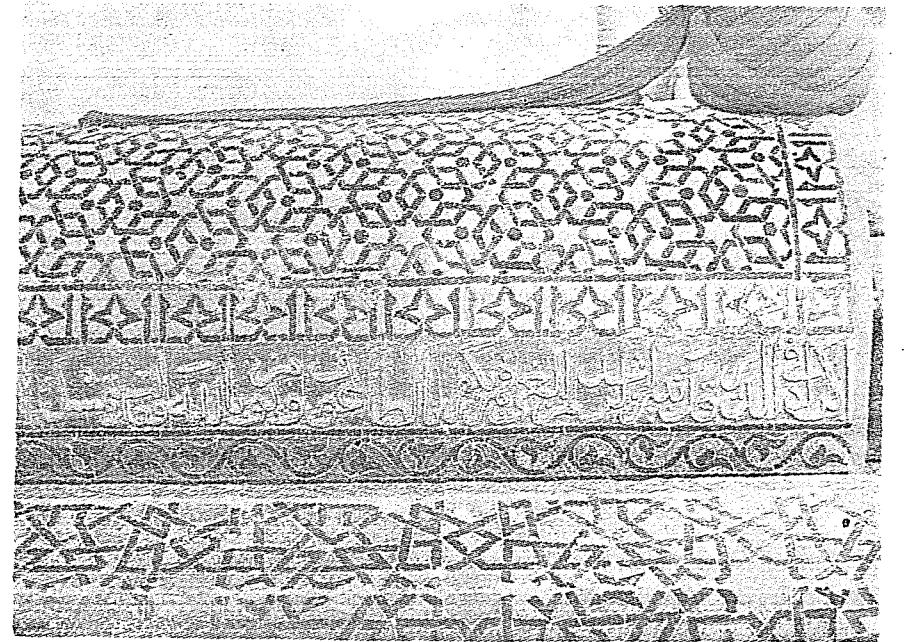
Resim 10. Atabey'de Ertokuş kümbetindeki lâhit.

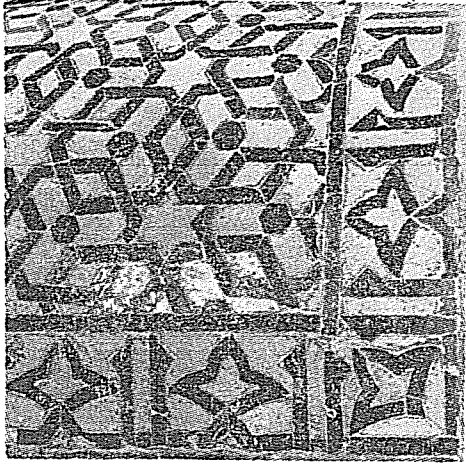
Resim 11. Konya, Mevlâna Türbesi. Emir Âlim Çelebi lâhdi.

Resim 12. Konya, Mevlâna türbesi. Celâle Hatun ve Emir Âlim Çelebi Lâhitleri.

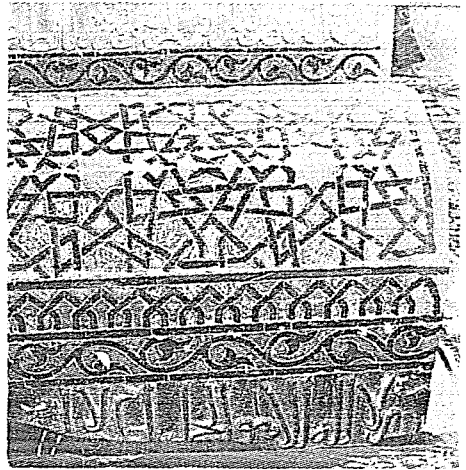
Resim 13. Konya, Mevlâna türbesi. Emir Âlim Çelebi lâhdi.

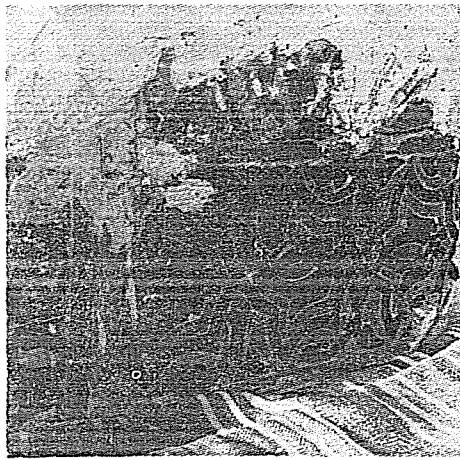
Resim 14. Konya, Mevlâna türbesi. Emir Âlim Çelebi Lâhdinden detay.

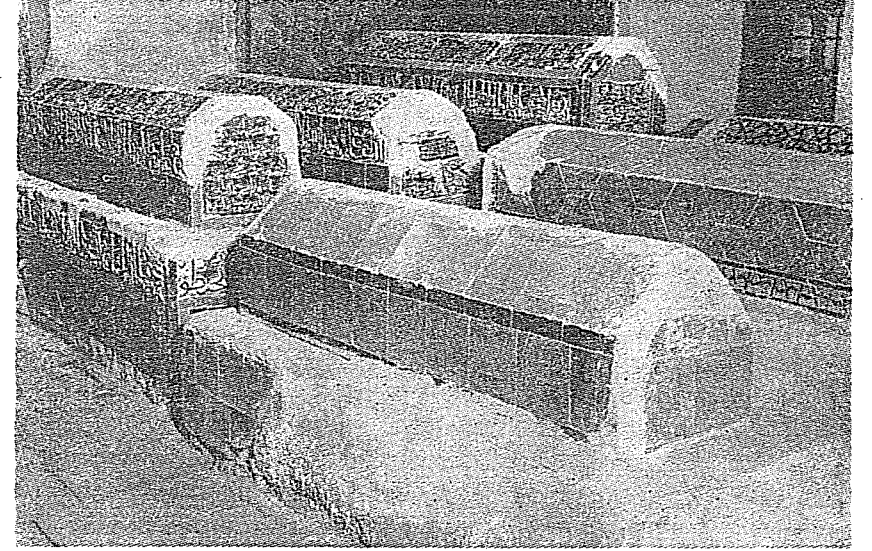
Resim 15. Konya, Mevlâna türbesi. Celâle Hatun lâhdinin başucu.

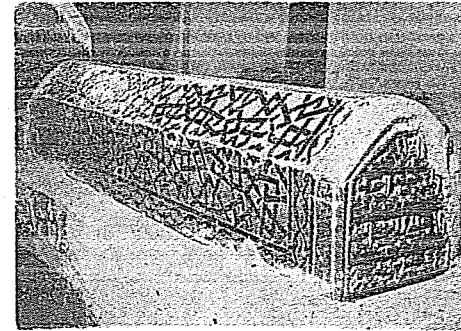
Resim 16. Konya, Mevlâna türbesi. Celâle Hatun lâhdinin üst kısmından detay.

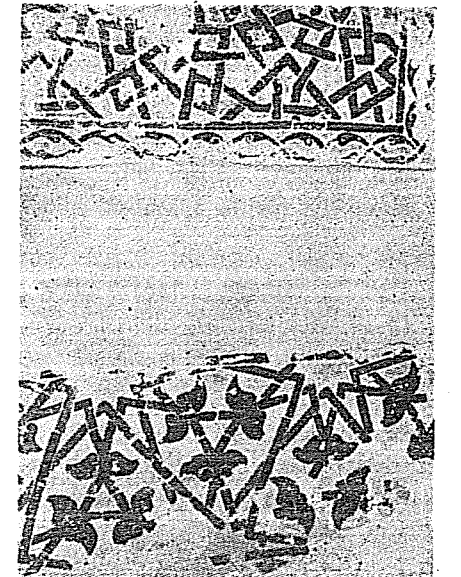
Resim 17. Konya, Mevlâna türbesi. Anonim Lâhit.

Resim 18. Konya, Sahip Ata türbesindeki lâhitler.

Resim 19. Konya, Sahip Ata türbesi. Melike Hatun lâhdi.

Resim 20. Konya, Sahip Ata türbesi. Melike Hatun lâhdi kaidesinden detay.